

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21984141>

Ravshanova Sabina Akbar qizi

O'zbekiston davlat jahon tillar

Universiteti filologiya va tillarni

O'qitish fakulteti 4-bosqich Talabasi

E- Mail:sabineravshanova1005@gmail.com

Ilmiy rahbar: **Ziyadullayev Ilhom Oblakulovich dotsent**

E-Mail: deutsch_ilhom@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada nemis va o'zbek siyosiy nutqida qo'llanadigan metaforalarning kognitiv, lingvomadaniy va pragmatik xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Metafora siyosiy voqelikni konseptuallashtirish, murakkab siyosiy jarayonlarni ommaga tushunarli tarzda yetkazish hamda muayyan siyosiy pozitsiya va munosabatlarni shakllantirish vositasi sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda nemis va o'zbek siyosiy diskursida uchraydigan "siyosat – kurash", "siyosat – yo'l", "taraqqiyot – yo'l", "rivojlanish – bunyodkorlik" kabi konseptual metaforalar qiyosiy tahlil qilinadi. Tahlil natijasida umumiy metaforik modellar mavjud bo'lsa-da, ularning kommunikativ vazifasi va lingvomadaniy talqinida muayyan farqlar mavjudligi aniqlanadi.

Kalit so'zlar: siyosiy diskurs, siyosiy nutq, metafora, kognitiv lingvistika, nemis tili, o'zbek tili, siyosiy kommunikatsiya, diskurs tahlil, lingvomadaniyat, metaforik model.

ПОЛИТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МЕТАФОР В УЗБЕКСКОЙ И НЕМЕЦКОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ РЕЧИ

Аннотация: В данной статье проводится сравнительный анализ когнитивных, лингвокультурных и прагматических особенностей метафор, используемых в узбекском и немецком политическом дискурсе. Метафора рассматривается не только как средство образной выразительности, но и как инструмент концептуализации политической реальности, доступной передачи сложных политических процессов широкой аудитории, а также формирования определённых политических позиций и отношений. В исследовании сопоставляются такие концептуальные метафоры, встречающиеся в узбекском и немецком политическом дискурсе, как «ПОЛИТИКА — БОРЬБА», «ПОЛИТИКА — ПУТЬ», «РАЗВИТИЕ — ПУТЬ» и «РАЗВИТИЕ — СОЗИДАНИЕ». Результаты анализа показывают, что, несмотря на наличие общих метафорических моделей в обоих языках, их коммуникативные функции и лингвокультурная интерпретация имеют определённые различия.

Ключевые слова: *политический дискурс, политическая речь, метафора, когнитивная лингвистика, немецкий язык, узбекский язык, политическая коммуникация, дискурсивный анализ, лингвокультурология, метафорическая модель.*

POLITICAL ANALYSIS OF METAPHORS IN UZBEK AND GERMAN POLITICAL DISCOURSE

Abstract: *This article provides a comparative analysis of the cognitive, linguocultural, and pragmatic features of metaphors used in Uzbek and German political discourse. Metaphor is considered not only as a means of figurative expression but also as a tool for conceptualizing political reality, communicating complex political processes to a broad audience in an accessible manner, and shaping particular political positions and attitudes. The study compares such conceptual metaphors found in Uzbek and German political discourse as “POLITICS IS STRUGGLE,” “POLITICS IS A JOURNEY,” “DEVELOPMENT IS A JOURNEY,” and “DEVELOPMENT IS CREATION.” The findings demonstrate that although both languages share common metaphorical models, their communicative functions and linguocultural interpretations reveal certain differences.*

Keywords: *political discourse, political speech, metaphor, cognitive linguistics, German language, Uzbek language, political communication, discourse analysis, linguocultural studies, metaphorical model.*

Metafora siyosiy nutqning ta'sirchanligi va mazmuniy ifoda imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim vositalardan biri bo'lib, siyosatchilarga murakkab g'oyalarni obrazli, tushunarli va ta'sirchan shaklda yetkazish imkonini beradi.⁴ Siyosiy nutqda metaforalar nafaqat fikrni ifodalash, balki muayyan siyosiy hodisa va jarayonlarni auditoriyaga qanday talqin qilish kerakligini ko'rsatish vazifasini ham bajaradi. Shu sababli nemis va o'zbek siyosiy nutqidagi metaforalarni qiyosiy o'rganishda ularning lingvistik xususiyatlari bilan bir qatorda ijtimoiy, madaniy va siyosiy kontekstini ham hisobga olish muhimdir. Lakoff va Johnson tomonidan ishlab chiqilgan konseptual metafora nazariyasiga ko'ra, inson tafakkuridagi mavhum tushunchalar ko'pincha aniq va tajribaga asoslangan boshqa sohalar orqali konseptuallashtiriladi.⁵ Siyosiy diskursda mazkur jarayon siyosatning “yo'l”, iqtisodiyotning “organizm”, siyosiy kurashning “jang” va davlatning “bino” sifatida tasvirlanishida yaqqol namoyon bo'ladi. Jonathan Charteris-Blackning yondashuvida esa siyosiy metafora nafaqat muayyan tushunchani izohlash, balki siyosiy notiqning auditoriyani ishontirish va unga ta'sir ko'rsatish strategiyasining muhim elementi sifatida

⁴ Charteris-Black, J. *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor*. Palgrave Macmillan, 2011.

⁵ Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, 1980.

talqin qilinadi.⁶ Shu nuqtayi nazardan, siyosiy metaforalarni kognitiv, diskursiv va ritorik jihatlarining o'zaro bog'liqligi asosida tahlil qilish ularning mazmuni va kommunikativ vazifasini chuqurroq ochib berishga imkon beradi. Mazkur maqolada nemis va o'zbek siyosiy nutqida uchraydigan metaforalar ana shu yondashuvlar asosida qiyosiy tahlil qilinib, ularning umumiy va lingvomadaniy jihatdan farqlanuvchi xususiyatlari aniqlanadi. **“TARAQQIYOT YO'L”-metaforasi:** Nemis siyosiy nutqida „*der Weg in die Zukunft*“, „*den richtigen Weg einschlagen*“, „*gemeinsam vorangehen*“⁷ kabi birliklar siyosiy taraqqiyotni yo'l va harakat konsepti orqali ifodalashga xizmat qiladi. Ushbu metaforalarning manba sohasi—**YO'L**, maqsad sohasi esa **RIVOJLANISH SIYOSIY** hisoblanadi. Ya'ni fizik makondagi yo'lga oid tajriba mavhum siyosiy jarayonga ko'chiriladi va natijada **“TARAQQIYOT — YO'L”** konseptual modeli shakllanadi. Shunday qilib:

Misol	Manba soha	Maqsad soha	Konsept	kontekst	Siyosiy ma'no	Framing	Ta'sir	Qi-yos
Der Wege in die Zukuft	YO'L	SIYOSIY RIVOJ-LANISH	TARAQ-QIYOT = YO'L	Siyosiy strate-giya/taraq-qiyot	To'g'ri yo'nalish	Siyosatni yo'l sifatida ko'rsatish	Maqsad va harakat tasavvuri	nemis ↔ o'zbek

O'zbek siyosiy nutqidagi “taraqqiyot yo'li”, “kelajak sari qadam”, “yangi yo'l” kabi birliklar ham xuddi shu konseptual asosga ega.⁸ Biroq o'zbek nutqida yo'l metaforasi ko'pincha milliy taraqqiyot, kelajak va jamiyat rivoji bilan bog'lansa, nemis siyosiy nutqida u siyosiy yo'nalish, strategik tanlov va maqsad tushunchalarini ifodalashda faol qo'llanadi.

Nemis siyosiy nutqida yana bir qiziqarli model – **SIYOSIY O'ZGARISH – BURILISH metaforasidir**

POLITIKER/ STAAT	Reisender
PO LITISCHER PROZESS	Weg
POLITISCHES ZIEL	Zielpunkt
POLITISCHE PROBLEME	Hindernisse

Demak, siyosatchi “yo'l ko'rsatuvchi”, davlat esa “harakat qiluvchi subyekt” sifatida namoyon bo'ladi. Olaf Scholzning 2022-yil 27-fevraldagi Bundestagdagi hukumat bayonotida ishlatilgan „**Zeitenwende**“ tushunchasi bunga yorqin misoldir.⁹ Bundestagning rasmiy materiallarida ham aynan shu nutq Scholz “Zeitenwende” atamasini siyosiy

⁶ Charteris-Black, J. *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor*. Palgrave Macmillan, 2011.

⁷ Kövecses, Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press, 2010.

⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy nutqlari. Deutscher Bundestag. Olaf Scholzning hukumat bayonotlari. Bundespräsidentning rasmiy nutqlari.

⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy nutqlari. Deutscher Bundestag. Olaf Scholzning hukumat bayonotlari. Bundespräsidentning rasmiy nutqlari.

diskursga olib kirgan voqea sifatida ko'rsatiladi.¹⁰ „Zeitenwende“ so'zma-so'z oddiy vaqt o'zgarishini emas, balki tarixiy-siyosiy paradigmaning burilishini anglatadi.¹¹

OLDINGI DAVR	yangi davr
BARQARORLIK	inqiroz
BURILISH	siyosiy strategiyaning o'zgarishi

Bu metafora siyosiy voqeani shunchaki “urush boshlandi” tarzida emas, balki “tarixiy davr o'zgardi” tarzida konseptuallashtiradi. Natijada siyosiy qarorlarning keskin o'zgarishi zarur va tarixiy jihatdan asoslangan hodisa sifatida ko'rsatiladi. O'zbek siyosiy nutqida “yangi bosqich”, “yangi davr”, “yangi uyg'onish” kabi birliklar o'zgarishni yangilanish va taraqqiyot modeli orqali ifodalaydi. Shunday qilib, ikkala tilda ham siyosiy o'zgarish muhim jarayon sifatida ko'rsatiladi, biroq uning konseptual ramkasi farq qiladi: nemis diskursida o'zgarish “burilish”, o'zbek diskursida esa ko'proq “yangi bosqich” yoki “uyg'onish” sifatida namoyon bo'ladi. Bu farq metaforaning ma'nosi faqat lug'aviy birlik bilan emas, balki siyosiy va madaniy kontekst bilan ham shakllanishini ko'rsatadi.

„SIYOSAT QURILISH“-metaforasi ham asosiy o'rinlardan birini egallaydi. Siyosiy nutqda qurilish bilan bog'liq metaforalar davlat, jamiyat va siyosiy tizimning shakllanishi hamda mustahkamlanishini ifodalashda keng qo'llanadi. Nemis siyosiy diskursidagi „*ein Fundament schaffen*“, „*Brücken bauen*“, „*etwas aufbauen*“¹² kabi birliklarda qurilish sohasi siyosiy va ijtimoiy munosabatlarni ifodalash uchun manba soha vazifasini bajaradi. Bu yerda **“poydevor” siyosiy asos, “qurish” rivojlantirish, “ko'prik qurish” esa hamkorlik va kelishuv** ma'nolarini anglatadi. O'zbek siyosiy nutqida “poydevor yaratish”, “barpo etish”, “mustahkam asos yaratish” kabi ifodalar taraqqiyot va bunyodkorlik g'oyalarini ifodalashda faol ishlatiladi. Nemis tilidagi “ko'prik qurish” obrazi ko'proq turli tomonlar o'rtasidagi muloqot va hamkorlikni ifodalasa, o'zbek tilidagi “poydevor” va “barpo etish” obrazlari ko'proq taraqqiyot, bunyodkorlik va kelajak uchun asos yaratish tushunchalari bilan bog'lanadi. Demak, metaforaning o'zgarishi siyosiy hodisaning auditoriya tomonidan talqin qilinishini ham o'zgartirishi mumkin. Shu ma'noda metafora siyosiy nutqda nafaqat axborot yetkazadi, balki muayyan baholash va munosabatni shakllantiradi.

Nemis va o'zbek siyosiy metaforalarining qiyosiy xususiyatlari: Nemis va o'zbek siyosiy nutqidagi metaforalar o'rtasida bir qator umumiyliklar mavjud. Tahlil qilingan misollar asosida har ikki tilda taraqqiyot yo'l, siyosiy rivojlanish qurilish, muammolar esa kurash yoki qarshilik modeli orqali ifodalanishi mumkin. Bu o'xshashliklar insonning umumiy tajribasiga asoslangan konseptual metaforalar turli tillarda ham faol ishlashini ko'rsatadi. Biroq metaforalarning siyosiy mazmuni ularning lingvomadaniy kontekstiga qarab o'zgaradi. Nemis siyosiy nutqida yo'l va burilish metaforalari siyosiy strategiya, yo'nalish va tarixiy o'zgarishlarni ifodalashda faol ishlatiladi. O'zbek siyosiy nutqida esa yo'l, poydevor, bunyodkorlik, uyg'onish va tayanch kabi obrazlar ko'proq milliy taraqqiyot,

¹⁰ [Deutscher Bundestag](#)

¹¹ [Deutscher Bundestag](#)

¹² Prezident.uz — “Markaziy Osiyo – Xitoy” sammiti nutqi, 19.05.2023

barqarorlik, birlik va kelajak tushunchalari bilan bog'lanadi. Demak, bir xil konseptual metafora ikki tilda mavjud bo'lishi mumkin, biroq uning kommunikativ maqsadi va emotsional yuklamasi turlicha shakllanishi ehtimoli mavjud. Shu sababli nemis va o'zbek siyosiy metaforalarini qiyoslashda faqat so'zlarning lug'aviy ekvivalentini emas, balki ularning kognitiv modeli, siyosiy konteksti va auditoriyaga ta'sirini ham hisobga olish zarur.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, metafora nemis va o'zbek siyosiy nutqida oddiy tasviriy vosita bo'lib qolmay, siyosiy voqelikni tushuntirish, baholash va auditoriyaga ma'lum bir nuqtai nazardan taqdim etish vazifasini bajaradi. "TARAQQIYOT — YO'L", "SIYOSAT — QURILISH", "MUAMMO — DUSHMAN", "O'ZGARISH — BURILISH" va "BARQARORLIK — TAYANCH" kabi konseptual modellar siyosiy jarayonlarni insonning kundalik tajribasi orqali tushunishga imkon beradi. Nemis va o'zbek siyosiy nutqida umumiy metaforik modellar mavjud bo'lsa-da, ularning siyosiy mazmuni va lingvomadaniy yuklamasi bir xil emas. Nemis diskursida strategiya, siyosiy yo'nalish va tarixiy burilish obrazlari kuchli namoyon bo'lsa, o'zbek diskursida taraqqiyot, bunyodkorlik, barqarorlik va kelajak obrazlari muhim o'rin egallaydi. Shunday qilib, siyosiy metafora voqelikni shunchaki tasvirlamaydi, balki auditoriyaga ushbu voqelikni qanday ko'rish, tushunish va baholash mumkinligini ko'rsatadigan konseptual ramkani yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, 1980.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy nutqlari.
Deutscher Bundestag. Olaf Scholzning hukumat bayonotlari.
Bundespräsidentning rasmiy nutqlari. [Deutscher Bundestag](#)
3. Chilton, P. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. Routledge, 2004.
4. Charteris-Black, J. *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor*. Palgrave Macmillan, 2011.
5. Kövecses, Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press, 2002.
6. Prezident.uz — "Markaziy Osiyo – Xitoy" sammiti nutqi, 19.05.2023.